

*La història contada entre prestatges i missives:
la correspondència inèdita entre el comte de Guimerà
i Jaume Ramon Vila*

[The story told between bookshelves and letters: the unpublished
correspondence between the Count of Guimerà and Jaume Ramon Vila]

ARANTXA LLÀCER MARTORELL
Universitat Oberta de Catalunya
allacerm@uoc.edu

RESUM: En aquest article analitzem com les biblioteques privades i la correspondència epistolar ens ajuden a construir i estudiar els relats historiogràfics de la Catalunya moderna. Més concretament, ens centrem en la descripció d'alguns dels membres del que s'ha intitulat el cercle erudit barceloní, un grup d'intel·lectuals interessats en textos històrics que es van reunir per tal de reescriure els orígens del territori en els anys previs a l'esclat de la Guerra dels Segadors. Analitzarem, a més, un cas epistologràfic inèdit fins ara que ens val per explicar com aquests historiadors també van difondre i completar els seus tractats històrics a través de l'epistolografia, concretament a través de la correspondència entre el comte de Guimerà, Jaume Ramon Vila i Esteve de Corbera.

PARAULES CLAU: biblioteques, cercle erudit barceloní, historiografia, epistolografia, època moderna.

ABSTRACT: In this article we analyse how private libraries and epistolary correspondence help us to construct and study historiographical accounts of modern Catalonia. Specifically, we describe some of the members of the group defined as the “cercle erudit barceloní”, a group of intellectuals interested in historical texts who met with the mission of rewriting the origins of the territory in the years prior to the beginning of the Reapers' War. We will also analyse a case of hitherto unpublished epistolary correspondence that serves to explain how these historians also disseminated and completed their historical treatises through epistles, specifically through the correspondence between the Count of Guimerà, Jaume Ramon Vila and Esteve de Corbera.

KEYWORDS: libraries, cercle erudit barceloní, historiography, epistolography, modern age.

Recepció: 10/03/2021. Acceptació: 01/04/2021. Publicació: 28/10/2021

1. Premisses per a una historiografia compartida: les biblioteques

Una de les formes d'aproximació a l'edat moderna i als seus pensadors i intel·lectuals que ha captat cada vegada més l'atenció dels investigadors és a través de les xarxes de sociabilitat que van teixir escriptors, bibliòfils, polítics, historiadors i gent vinculada a la cultura en general. Encara més, davant una tendència creixent en l'època moderna al col·leccionisme de peces d'art i també de còpies manuscrites i impreses d'obres, un dels vehicles que possibilita aquesta recerca és l'estudi de les biblioteques privades, tot cercant coincidències, cessions, afegits a l'interlineat o al marge, i d'altres indicacions que fan palés una mena de servei de préstec interbibliotecari a mans de particulars.

Alguns investigadors ja han seguit aquesta metodologia, sovint aprofitant la informació que coneixien sobre les llibreries dels erudits i amb qui compartien, o podrien haver compartit, la seua biblioteca. Ara per ara disposem d'estudis d'aquest tipus a càrrec d'Espino (2001) i Baró (2009), que han estudiat la figura de Joaquim Setanti, les aportacions de Genís (2012) i Batlle (1999) sobre Rafael Cervera o les de Casas (1975), Pujol (1985) i Miralles (2010) entorn de la figura de Jeroni Pujades. Encara més, Baró (2009) és l'autor a través del qual coneixem el paper d'Esteve de Corbera en el cercle erudit barceloní de la primera meitat del segle XVII, i gràcies a les aportacions de Villanueva (2004) o Batlle (1999) també hem anat descobrint una faceta intel·lectual i social del mossén i erudit Jaume Ramon Vila. I és que, com ha anat demostrant la recerca basada en les llibreries privades i d'altres elements complementaris com l'epistologia, els erudits moderns es prestaven volums, es reunien o s'escriuien per comentar textos i mantenien uns vincles intel·lectuals —o fins i tot personals— que sovint havien quedat relegats a un segon plànol en les línies de recerca que se n'havien d'ocupar

Concretament, en l'entorn barceloní de la primera meitat del segle XVII i abans de l'esclat de la Guerra dels Segadors naix la llavor del que alguns han

*Aquest treball forma part del Projecte PGC2018-097011-B-I00 "Biografías marginales: violencia, sexo, género e identidad. Edición y análisis de las fuentes documentales valencianas de la época foral", del Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades del Gobierno de España.

definit com «historiadors-polítics». En un context favorable per a la història, que anava desempallegant-se de l'artifici retòric, tot i que a un ritme molt lent, i un moment històric encara més favorable per al discurs polític al voltant dels orígens dels territoris, a la ciutat comtal sorgí el que s'ha definit com el *cercle erudit barceloní*. Aquest terme ha servit per referir-se a la unió o relació d'un seguit intel·lectuals, especialment actius entre els anys 1620 i 1630 a Barcelona, amb la voluntat de compartir estudis i reflexions de caire ben divers. En formaven part tot un seguit d'historiadors i que s'unien sota el propòsit d'enaltir i refer la visió de la història de Catalunya, de la mateixa manera que feien altres territoris de la Península i d'Europa. En el cas català, a més a més, se suma el fet que durant el segle XVI hi ha un constant debat al voltant de la necessitat d'un cronista oficial que narre la història del Principat i comtats, la qual cosa va afavorir la proliferació de textos d'autors que aspiraven a aquest càrrec, com Antoni Viladamor, Francesc Calça, Pere Gil, Francesc Diago o Jeroni Pujades, per esmentar-ne uns pocs.

Aquesta nova manera de fer història —o aparentment nova—¹ i el context favorable a l'escriptura historiogràfica va conduir cap a una proliferació de textos i de còpies i, en definitiva, cap a la creació d'un circuit literari d'obres impreses i manuscrites: compartien tractats de caire historiogràfic, se citaven en les seues biblioteques privades per debatre les obres que havien llegit i discutir-les, es prestaven volums per completar els seus textos o resoldre les seues inquietuds. Alhora, llegien i s'escriuien comentant les obres d'altres autors, com es pot llegir en la correspondència entre Esteve de Corbera i Galceran de Pinós, en què desenvolupen un seguit de comentaris molt crítics de les obres de Jerónimo Zurita, Pere Miquel Carbonell o Pere Tomic,² i en què també s'apunten dues idees força descriptives del pensament d'aquest cercle.

1 Fem aquest apunt tot tenint en compte que, malgrat que els autors deixen constància d'una tasca de recerca i revisió de documents, encara estan lluny d'assolir el que posteriorment s'ha definit com *criticisme històric*. Els autors, com ara Pujades o Pere Gil, no aconsegueixen deixar al marge els mites i certs artificis retòrics que, vist amb perspectiva, presenten molts trucs. Parlem sobre alguns d'aquests tòpics a Llàcer (2021b).

2 BNE, ms. 7377, f. 203v.

Específicament pel que fa a l'obra de Pere Tomic, la correspondència recull l'opinió d'Esteve de Corbera, que considera que: «tuvo algunos arrojamientos y descuydos que pedían mayor consideración, pero los más historiadores de aquellos tiempos tropieçan en esto y no por esso dexan de tener autoridad entre la gente grave». D'una banda, es defineix la història, seguint Ciceró, com: «el sugeto de la historia es la verdad pura y libre de fingimientos, como un espejo claro que tales objetos y formas representa quales los recibe»; i de l'altra, es presenta una premissa que dona peu a totes les especulacions possibles sobre la rigorositat de les seues recerques i aportacions: «no todo lo que passa se escrivió ni todo lo que se escrivió se halla».³

Aquestes dues idees contraposades en una mateixa missiva reflecteixen el moment en què es trobava la disciplina històrica: aspirava a esdevenir una ciència amb capacitat per narrar els esdeveniments passats, però alhora els erudits es trobaven en una cruïlla ideològica i política que, d'una manera més o menys conscient, els abocava a considerar l'existència de certes llicències, excusant-se en el fet que, com diu la carta, ni tot el que ha passat s'ha escrit, ni s'ha escrit tot el que ha passat. En aquest sentit, la carta és una mostra valuosíssima de com es duïen a la pràctica aquelles premisses que els historiadors semblen tenir tan interioritzades en un àmbit teòric.

Com hem dit, en el marc del cercle erudit barceloní trobem personatges del renom d'Esteve de Corbera, Francesc de Montcada, Dídac de Rocabertí, Rafael Cervera, Jaume Ramon Vila, Esteve Garcia de Bruniquer, Felip Vinyes, Dídac de Montfar o Jeroni Pujades. Arran dels estudis biogràfics que pretenen relacionar aquests noms i conèixer les seues vinculacions podem aportar noves dades: ara no sols coneixem les seues dinàmiques de vida i de pensament individuals, sinó també els espais compartits. La premissa que possibilita aquestes sinergies és el pressupòsit, ara ja comprovat, que autors inserits en les mateixes coordenades temporals, espacials i intel·lectuals sovint llegien les mateixes obres i, per tant, serà possible trobar coincidències en els títols que fornien les seues biblioteques privades o resseguir com un mateix volum passa per diverses

3 BNE, ms. 7377, f. 203v; 204r.

mans. I, fins i tot si anem una mica més enllà, l'estudi comparatiu ens ajudarà a aportar noves tesselles en el mosaic dels estudis literaris d'aquesta època, perquè ens permetrà saber quines obres eren les més demanades o conegudes, les més prestigioses i també les més criticades.⁴

2. Biblioteques esdevingudes xarxes de sociabilització

Generalment, les biblioteques es podien conformar a partir de l'herència de volums, la compra de llibres (a llibreters o llibres de segona mà) i, en alguns casos, mitjançant còpies d'obres per encàrrec. Aquests espais en les cases dels intel·lectuals ens proporcionen, d'una banda, informació sobre les obres més remarcables segons els temes i el moment, però també són una finestra oberta de bat a bat per conèixer la ideologia del seu propietari, els seus interessos i, en definitiva, les seues capacitats. Un exemple de tot plegat és la biblioteca privada de l'intel·lectual Dídac de Montfar i Sorts. L'historiador i arxiver va aconseguir reunir més d'un miler de volums,⁵ alguns comprats a Joaquim Setanti,⁶ uns altres provinents de la biblioteca de Jordi de Fluvià i, segons apunta Batlle (1999: 74), alguns per encàrrec a partir dels trasllats d'un altre intel·lectual, Jaume Ramon Vila. En conjunt, com déiem, va aplegar una gran quantitat d'obres sobre història, vides de sants, decrets i un llarg etcètera.⁷

Un altra figura cabdal d'aquest entorn i que també va acumular una biblioteca importantíssima fou Jeroni Pujades. Jurista, historiador i autor de diversos dietaris, acumulava més de cinc-cents volums sobre una gran diversitat de temàtiques, alguns dels quals, segons Pujol (1985: 175), podien ser

4 Aportem un estudi sobre les biblioteques i obres compartides per alguns d'aquests autors en Llàcer (2021a).

5 Després de la seua mort l'any 1652 serà el seu fill, Miquel Montfar i Sorts qui heretarà íntegrament la biblioteca, com consta en un memorial fins ara inèdit (AHSCSP Herències, llegats, v. VIII. Inv. 1. Carpeta 39/25).

6 Sobre Joaquim Setanti vegeu Espino (2001); posteriorment en fa una revisió de conjunt Baró (2009).

7 Malgrat el volum d'obres que acumulava, esmentades en un memorial *post mortem*, ningú s'ha aturat a fer-ne un estudi específic.

heretats del seu pare o el seu germà.⁸ D'una manera semblant als seus coetanis, va esdevenir un grafòman i bibliòfil que aplegava dades sobre la història de Catalunya a través de la compra o còpia d'obres, algunes de les quals després es van concentrar en la *Crònica universal de Catalunya*; d'altres, però, van engrossir les pàgines dels coneguts *Flosculi* o els seus dietaris (Casas 1975: 11; Miralles 2010: 23).

En la prestatgeria de Pujades s'acumulen títols sobre religió, de caire històric —històries, cròniques, memorialis, privilegis a càrrec d'autors de referència en el moment com Beuter, Agustí, Diago, Montaner, Desclot o Montfar— obres literàries en diferents idiomes (grec, llatí, català, francès o italià, per esmentar-ne alguns) i també una amalgama de textos de natura diversa com gramàtiques, tractats de medicina, epístoles, textos de filosofia o geografia, etc. El cas de Pujades, a més, ens resulta especialment interessant perquè hi ha moltes obres que superen els límits de la seua professió, el dret.

Una altra biblioteca creada a partir de la cessió i discussió de temes i obres és la de l'erudit Jaume Ramon Vila. Torres Amat (1836: 655), i també Serra i Postius (1726: 335-336), el definien com un «varón aplicadísimo y muy noticioso de las antigüedades, papeles, historias y cosas memorables de este Principado». En aquesta mateixa línia, Roca (1918: 35) feu notar el seu grau d'influència i relació amb els seus contemporanis: «fou sens dubte una de les personalitats de més relleu que tingué la Barcelona intel·lectual de començaments de la XVIIIa centúria». Potser va ser aquesta intenció d'acumular textos i documents, que després aplicaria a obres més complexes, la que el va impulsar a la compra i encàrrec de trasllats d'historiografies i cròniques. L'autor va comptar, segons hem deduït dels pròlegs de les còpies que encarregava i dels seus llibres de comptes, amb un seguit d'alumnes als quals ocupava traslladant les obres que més li interessaven: en el llibre de comptes llegim alguns pagaments adreçats a estudiants

8 De l'inventari de llibres que ens ha pervingut i que descriu Pujol (1985) es poden desprendre els interessos de Pujades, que eren variats: conservava obres que l'investigador ha denominat de «caràcter tradicional» de temàtica jurídica, històrica i moral, però també obres cronològicament més contemporànies com les Constitucions de Catalunya de finals del segle XVI o obres dels seus coetanis.

com Francesc Jayla entre els anys 1611 i 1615, a qui denomina «student criat meu», o d'altres pupils que reben pagaments com Antoni Mateu i Leandro Altisent l'any 1613 o Jaume Ferrer i Pere Peres el 1617.⁹

Entre les múltiples còpies dutes a terme a partir de volums cedits podem esmentar el de l'estudiant Jaume Ferrer, que va dur a terme còpies d'algunes obres com ara els *Diálogos* d'Antoni Agustí (1603), un trasllat confegit a partir d'un manuscrit cedit pel cavaller Galceran Albanell, parent d'Agustí, o la *Crónica* de Diego Enríquez del Castillo (1622-1623), duta a terme a través d'un llibre provinent de Castella, propietat del valencià Francesc de Montcada, fill del marquès d'Aitona. Gens fortuït és, però, que just al servei de Francesc de Montcada haguera estat l'historiador i membre d'aquest mateix cercle erudit, Esteve de Corbera, amb qui Vila mantenia correspondència escrita, com veurem. En aquesta nòmina d'estudiants-criats també trobem Joan Pau Corsà, estudiant d'Arenys de Mar, que va reproduir la *Crónica* d'Alfonso de Palencia (1622), a partir de la combinació de dos llibres: un prestat per Bernat de Pinós i l'altre per Rafael Cervera, ciutadà honrat de Barcelona i també molt versat en història.¹⁰

Com ja venim apuntant, un altre nom que es repeteix en aquesta amalgama d'intel·lectuals és el de Rafael Cervera. Va dur a terme múltiples activitats relacionades amb la lletra escrita i que, d'alguna manera, també van deixar una empremta significativa en la seua biblioteca privada: en els prestatges aplegava efímers, com són les relacions impreses o les gasetes, junt amb altres obres de gran vàlua com tractats heràldics i també d'altres documents relacionats amb la seua faceta com a transcriptor d'inscripcions d'edificis públics, traductor i historiador.¹¹ Cervera va ser, a més a més, un home que va deixar una petjada

9 ACA, Mon. His. v. 2501, ff. 63-111r.

10 Vila descriu Cervera, amb qui intuïm tenia una gran amistat, en el pròleg de *La fi del comte d'Urgell* com una «persona també molt versada en història, tant universal y de Hespànya com particularment de Cathalunya, de la qual té molts llibres axí impresos com escrits de mà, trets de verdaders autors y de arxius y escriptures autènticas» (BC, ms. 704, f. 5r). Citem a partir de Batlle (1999:140).

11 Malgrat que actualment els investigadors no han estat capaços de localitzar la biblioteca de Rafael Cervera, sí que han aconseguit marcar algunes línies teòriques fermes; sobre aquest tema vegeu principalment Genís (2012) i algunes aportacions significatives apuntades per Batlle (1999).

significativa en la vida social i política del moment: va servir els ducs de Maqueda i de Sessa i va visitar diferents corts com la castellana, la napolitana i la romana (Genís 2012: LXIII); posteriorment, una vegada retornat a Barcelona, va ostentar diversos càrrecs importants com el de mostassà de la ciutat (1593), jurat del Consell de Cent (1609), mestre racional de la cort reial (1611-1633) i el de conseller segon (1627).

La xarxa es podria anar ampliant i aconseguiríem dibuixar les múltiples línies de comunicació entre tots aquests historiadors-polítics que aglutinava el context i els seus interessos particulars. Afortunadament, algunes biblioteques ja han estat objecte d'estudis específics i ens han aportat informacions ben valuoses, i n'han apuntat d'altres força interessants com a possibilitat que allà es reuniren els erudits —barcelonins en aquest cas— per debatre llibres i apunts de temàtica diversa, especialment història, però també fora l'espai per exposar algunes de les peces d'art més valuoses de les seues col·leccions particulars, un interès que en el millor dels casos s'estenia des d'una sola estança al conjunt de la casa.¹²

Encara més, aquesta xarxa de préstec i debat d'obres s'estengué molt més enllà dels límits de la ciutat comtal, i l'existència de cartes en què autors de procedència diversa debaten sobre el mateix tema o sobre la mateixa obra en són un clar reflex. La recerca al voltant d'algunes figures particulars, com veurem a continuació, ha demostrat l'existència d'una correspondència en què els historiadors cercaven informants per completar les seues obres; en altres casos les cartes també deixen entreveure l'interès per conèixer les obres que es produïen en els diferents territoris de la corona catalanoaragonesa i castellana, malgrat les rivalitats, o fins i tot més enllà dels límits peninsulars.

12 En parla a bastament Torras (2012). Malgrat que excedeix la nostra aportació en aquesta ocasió, se'n coneix la vessant com a col·leccionista d'art de Jeroni Pujades o també de Jaume Ramon Vila. En el cas de Jeroni Pujades vegeu Pujol (1985:171); per a Jaume Ramon Vila, podeu consultar la recerca de Torras (2012) o l'inventari inèdit que es conserva a l'AHPB, 647/25.

3. Els debats intel·lectuals a distància: la correspondència inèdita entre el comte de Guimerà i Jaume Ramon Vila

Ja fa alguns anys, Miralles (2007) confegia un article en què posava el focus d'interés sobre una eina importantíssima que van fer servir els historiadors per escriure algunes de les obres més completes i complexes de la historiografia moderna: l'epistolografia. Jeroni Pujades es va cartejar amb una gran quantitat d'informants que l'havien d'ajudar a omplir els buits de la crònica que pretenia escriure. Molt encertadament, per a Pujades «la història no es troba només als llibres, sinó que també cal observar i sentir els seus testimonis, de paraula o per carta, debatre, mirar i, finalment, triar o, si no és possible, exposar, raonar, tots els punts de vista que pot recollir» (Miralles 2007: 110; 109). I, per aquest motiu, va mantenir una correspondència escrita molt viva i constant amb personalitats com Alexandre de Cartellà, Jaume Vinyes, Rafael Vivet, Joan Baptista Pont i un llarg etcètera.

Un altre coetani que també va dur a terme una activitat epistologràfica molt remarcable fou Esteve de Corbera. Historiador i ciutadà honrat de Barcelona, secretari del comte de Quirra, mantenia una estreta relació amb Gaspar Galceran de Castro, comte de Guimerà, Rafael Cervera, Jaume Ramon Vila, Jeroni Pujades o Francesc de Montcada. En la redacció de les seues obres originals se serví, com els seus coetanis, de fonts arxivístiques i de les obres d'altres autors amb interessos comuns, com ara de Jerónimo Zurita, Francesc Diago, Pere Miquel Carbonell o Pere Tomic per a la redacció de la *Cataluña ilustrada* (Baró 2009: 107; 114). Així, era el propietari, de la mateixa manera que els autors fins ara esmentats, d'una important biblioteca de llibres impresos i manuscrits que es van vendre després de la seua mort (Baró 2009: 108).

Concretament a la Biblioteca Nacional es conserva un manuscrit intítulat «Correspondencias i consultas con Esteban de Corbera, natural de Barcelona y singular humanista. Consultanse puntos i dudas sobre la venida de los nueve varones i restauraciones de Cataluña»,¹³ en què es recull un seguit de cartes

13 BNE, ms. 7377.

copiades que es va intercanviar Corbera amb d'altres intel·lectuals, alguns de fora del territori principatí, discutint i debatent alguns aspectes sobre els orígens de Catalunya. És en el gruix d'aquest copiadador de cartes que trobem l'única mostra de la correspondència epistolar entre un membre del cercle erudit barceloní, Jaume Ramon Vila, i el comte de Guimerà, Gaspar Galceran de Pinós i Castro, que reproduïm en l'apèndix.

D'entrada, cal fer notar que la carta de Jaume Ramon Vila, datada el 31 de març de 1622, pretén ser la resposta a una missiva anterior del comte de Guimerà, de 24 de febrer d'aquell mateix any, que no hem localitzat. Aquesta dada ens obliga a plantejar la hipòtesi que aquesta no fora la primera carta que escriu el mossén sinó que fàcilment s'integraria en una correspondència més extensa entre ambdós i amb Esteve de Corbera com a tercer interlocutor.

La missiva de Vila respon a la petició del comte, que sol·licita una còpia de la seua obra heràldica, a la qual el primer es nega al·legant que era una obra molt extensa i que no era operatiu executar-ne un trasllat per a ús particular, tot i que li promet anar informant-lo dels continguts que s'hi tracten. Molt sumàriament, perquè s'entenga el contingut de la carta, hem de fer notar que l'obra a què ambdós s'estan referint és el *Tractat d'armoria*, un tractat heràldic en què mossén Vila va treballar durant dècades —aproximadament des del 1600 fins a la seua mort el 1638—. Està conformat per quatre volums en foli major amb folis de format menor, amb foliació aràbiga, il·lustrat amb nombrosos escuts, i la mà que copia correspon quasi en la seua totalitat a Jaume Ramon Vila, tot i que n'hi ha d'altres coetànies. Vila hi ofereix informació molt detallada sobre els llinatges de Catalunya (Batlle 1999: 15); i, segons diu Riquer (1983: 65-66), conté uns 5000 escuts dibuixats i blasonats alhora que remarca que «és un autèntic monument de l'heràldica catalana del segle XVII i la darrera obra considerable on, abans d'arribar als temps moderns, s'utilitzà el català heràldic».

L'obra va aconseguir certa fama fins al punt que, com veurem, era coneguda fora de la ciutat comtal, i segurament per aquest motiu que havia arribat a oïdes del comte de Guimerà —que, tot i que havia nascut a Barcelona i potser conservava un cercle de contactes, el 1622 ja vivia a Saragossa—. Com hem

avançat, el comte sol·licitava una còpia de l'obra, a la qual cosa Vila s'excusava explicant el següent:

Sirviera a vuestra señoría con ellos con mucha voluntad si fuesen del asunto que an informado a vuestra señoría y consistieran en un solo volumen, pero como son muchos, que temo no passen de ocho volúmenes o cuerpos de libros, de papel de la forma mayor que llamamos acá, y el sujeto dellos no es tan estendido como an informado a vuestra señoría, no le podré servir en esto con la satisfacción que querría, que por no faltar del todo a lo mucho que deseo y devo servir a vuestra señoría diré en la major brevedad que me fuere posible lo que en todos ellos se va tratando.¹⁴

Com déiem, malgrat que li fa saber que la seua obra no és allò que li han dit i, en descàrrec del seu interès que no podrà ser satisfet amb l'enviament d'un exemplar, procedirà a explicar-li els continguts de l'obra i el procés de redacció que ha seguit —i que encara està executant, perquè hi treballarà més anys—. Com explica l'autor del *Tractat*, en un primer moment l'obra havia de comptar amb un únic volum que descriguera les armes dels cavallers catalans, «dende [*sic*] los primeros y más antiguos asta los últimos que sean armados y se arman de cadaldía, empesando este libro por las armas de los nueve barones, con su capitán, Otger Cathaló» i, a continuació altres títols antics i moderns de Catalunya; els havien de seguir també les dels títols militars. Ja advertia aleshores que el llibre era tan gran que l'havia dividit en diversos volums (i en comptava fins a huit).

Una vegada va escriure les armes militars, en una segona fase, considera que hi ha d'incloure les armes del braç eclesiàstic i reial, que haurien d'ocupar dos volums més. En una tercera fase de redacció s'adona que els tres braços representen el cos del Principat de Catalunya i que, per tant, s'hi ha d'incloure el cap: «las armas de iglesia romana, y dempués, por las de

14 BNE, ms. 7377, f. 160r.

todos los reyes [y] senyores que an dominado y senyoreado el Principado de C[a]thalyunya». ¹⁵ Després d'aquesta explicació afegirà que és una obra que compta amb moltes pintures i que aquest és un altre motiu pel qual no li la pot fer arribar.

Val a dir, però, que en conjunt la missiva de Jaume Ramon Vila és una mostra excepcional del procés de confecció del tractat heràldic i una demostració de la seua capacitat per estar informat d'allò que s'escrivia al voltant de la temàtica historicista que tant l'interessava ja l'any 1622, a l'edat de 53 anys. En la mateixa carta, en parlar de les cases provinents d'Alemanya i França que haurien restaurat Catalunya, s'excusa de no tractar el tema amb detall tot adduint que Esteve de Corbera està enllestint una obra d'aquesta temàtica —*Cataluña ilustrada*— amb la qual ell està totalment d'acord. ¹⁶ En canvi, també demostrarà dubtes fermes sobre una altra obra, els *Diálogos* d'Agustí, especialment en els apartats corresponents a la història de Catalunya, argumentant que «no tiene autoridad que en leyes y cánones tiene, y así en esto se tiene de hazer poco caso de lo que él y los referidos autores dicen». ¹⁷

En la missiva Vila aprofita, després d'elogiar el seu bon amic Corbera i criticar Agustí, per demanar al comte que li faça arribar els seus coneixements i descobriments sobre els orígens catalans, especialment sobre la llegenda d'Otger Cataló, els barons catalans i les primeres famílies catalanes, per completar els seus estudis. La resposta del comte de Guimerà, amb reflexions sobre els continguts del *Tractat* ocupa deu folis sencers, malgrat que anuncia en les primeres línies que la matèria a tractar és molt complexa i que una resposta com cal no encaixa «en lo que las leyes de carta permiten»; ¹⁸ no

15 BNE, ms. 7377, f. 160v-161r.

16 Aquesta dada ens ha de fer pensar que Vila era coneedor dels continguts de l'obra de Corbera, que encara no estava publicada. La relació entre els dos no ens ha de sorprendre si tenim en compte que formaven part del cercle erudit barceloní (marge temporal que es correspon amb la missiva que extractem ací) i, en aquest context, no seria gens estrany pensar que haurien mantingut una correspondència per tractar d'interessos comuns com la historiografia catalana. Al seu torn, ben segurament Esteve de Corbera podia servir de nexa entre Vila i el comte de Guimerà, amb qui Corbera també s'escribia (Baró 2009:113).

17 BNE, ms. 7377, f. 160r.

18 BNE, ms. 7377, f. 162r.

extractarem ací el contingut complet —tot i que seria interessant contrastar les idees suggerides i el text del *Tractat* i comprovar si els consells del comte van tenir algun efecte sobre l'erudit barceloní—, però en resum s'hi apleguen un seguit d'idees sobre Guifré el Pelós, sobre l'origen dels comtes de Guimerà i el seu escut d'armes —com era d'esperar—, de la influència francesa i alemanya que la tradició deia que acompanyava Otger Cataló... Després d'un llarg argumentari, sol·licita:

[...] que me haga merced de embiarme las diferencias de escudos de armas que sé que pone de los de la casa de Pinós, Peguera, y los señores de Rubio y los antiguos señores de (?), para poder con ellos conferir las que yo tengo en mi poder, que lo estimaré en mucho. Y no por esto deje vuestra merced de escrebirme y mandarme muchas cosas de su servicio, que sería lástima que recién nacido muriese nuestra correspondencia.

Per tancar les referències extretes de la correspondència en relació amb el *Tractat*, la resposta de Guimerà ens proporcionarà una mostra més del prestigi que ja havia assolit Jaume Ramon Vila en aquell moment, específicament quan el comte li fa saber:

[...] no desconfio que, de poderlos ver, s.m., en la brevedad que los ayres de la patria me pueden llebar algun día, con que jo ansio para aprender en ellos de su erudisión de vuestra merced, de que estoy agradesidísimo de la satisfasión que tiene de mi y de la merced que me haze.¹⁹

Intuïm que la correspondència amb el comte de Guimerà fou extensa, tot i que no conservem quasi material epistologràfic, però aquesta mostra ja ens permet fer-nos una idea del caliu dels personatges que estem descrivint. De fet, el comte de Guimerà ja remarcava el seu interès en seguir escrivint-se i compartint informació sobre els seus estudis, com es pot llegir al final de la cita. Aquestes cartes s'apleguen en el mateix volum miscel·lani en què podem

19 BNE, ms. 7377, f. 162r.

llegir diverses lletres entre Galceran de Pinós i Esteve de Corbera, i de les quals s'infereix una relació amistosa entre ells, atés que abans de plantejar qualsevol debat intel·lectual sobre els orígens de Catalunya, es pregunten i expliquen el seu estat de salut, raó per la qual fins i tot la cortesia els impedeixen donar resposta a les seues qüestions com voldrien.²⁰ El tema de debat és el mateix que amb Vila: els orígens de Catalunya i la llegenda d'Otger Cataló. En una de les missives llegim que, com que Corbera diu estar convalescent i sent no poder donar resposta a totes les seues preguntes, ha fet arribar la carta a mossén Vila perquè aquest li pugui donar les dades que sol·licita i, per tant, afavoreix que la correspondència entre Vila i Pinós s'estengi en el temps més del que la documentació hui dia pot provar.²¹

Conclusions

Com ja avançava el títol d'aquest article, hem tractat de visualitzar dues eines d'allò més habituals en la recerca historiogràfica de l'època moderna: les biblioteques compartides i la correspondència escrita entre intel·lectuals. Pel que fa a la primera, les biblioteques, hem vist com a la ciutat de Barcelona va proliferar un tipus d'intel·lectual interessat en la historiografia que va donar lloc a la creació de biblioteques privades força remarcables i que, a més a més, van esdevenir espais compartits amb els col·legues intel·lectuals. Parlem de biblioteques que acumulen centenars de volums, que tracten d'història, de dret, de pintura, de religió, d'heràldica..., obres impreses i manuscrites que passaven de mà en mà, es compraven, s'encarregaven, es copiaven (recordem la figura de l'estudiant-criat), i no deixaven d'estar en circulació. Com hem fet notar, el fet

20 Per exemple, Esteve de Corbera explica al comte: «Tengo mis años, poca salud, pleytos que dan cuidado, todo quiere tiempo y así apenas me queda para las cosas de gusto. Las curiosidades históricas que vuestra señoría propone en sus cartas, las advertencias ingeniosas que despierta, obligan mucho. No trato de satisfacciones, que ni ay lugar para ellas ni vuestra señoría las ha menester, pudiendo darlas en las mayores dificultades» (BNE, ms. 7377, f. 171r).

21 BNE, ms. 7377, f. 207v.

que els llibres passaren per algunes mans específicament ens val per dibuixar unes xarxes de socialització intel·lectual potents, que encaixen en les obres que després aquests autors escriuran, i que beuen tant de la lectura com del debat —oral o escrit— amb altres entesos en la matèria.

En aquesta mateixa línia, veiem com prolifera una correspondència escrita en què s'intercanvien informacions, cerquen informants que els ajuden a completar els seus textos i creen una xarxa que s'estén geogràficament més enllà de la ciutat. Concretament, les missives que hem extractat remarquen la correspondència entre el comte de Guimerà i dos membres del cercle erudit: Esteve de Corbera i Jaume Ramon Vila. Tots tres plantegen preguntes i respostes als altres, com faríem nosaltres hui dia, i demostren la vitalitat de la historiografia i el gran interès per construir una ciència al voltant del passat, malgrat que sovint la *passió* entelara el seu bon judici i la tria argumental.

Com era d'esperar, la missiva que ací editem i que hem estudiat al detall s'integrava en una dinàmica molt estesa en què un requereix informació — com havíem vist en parlar de Pujades— a una altra persona que, al seu parer, pot resoldre les llacunes que romanen en els seus estudis. Aquesta metodologia de treball proporciona molta informació als investigadors però també incrementa la dificultat d'estudiar els textos exponencialment: si un autor *passa* informació a un altre, sovint podem incórrer en el dubte de no saber a qui pertany la propietat intel·lectual d'aquell concepte, teoria o història. Aquesta, però, és una preocupació contemporània que no va preocupar els escriptors moderns, i és per això que no remarquen sovint l'autoria intel·lectual d'allò que escriuen.

En definitiva, i per tots els arguments i exemples ací esgrimits, estudiar la història reclama cada vegada més obrir l'espai de treball més enllà del text en qüestió, reclama una panoràmica més àmplia en què incorporem les lectures, els propietaris d'aquestes lectures, i les converses més o menys quotidianes que es podrien haver donat al voltant d'un tema, d'un nom o d'una història. El passat està escrit als llibres, però també a les prestatgeries dels seus autors i a les cartes amb què van compartir o ampliar els seus coneixements.

Bibliografia

- ACA, Monacals d'Hisenda, v. 2501.
- AHPB, 647/25, *Inventari y eretant de la universal heretat y béns que foren del reverent Jaume Ramon Vila, prevere pres per a don Bernat de Salbà y Vila*. Notari: Ramon Jaume Huguet.
- BC, ms. 704, *La fi del comte d'Urgell*, per Jaume Ramon Vila.
- BNE, ms. 7377, *Papeles históricos y políticos referentes, en parte, al Condado de Ribagorza*.
- BARÓ, X. (2009) *La historiografia catalana en el segle del Barroc (1585-1709)*, L'Abadia de Montserrat.
- BATLLE, M. (1999) *Patriotisme i modernitat a La fi del comte d'Urgell. Una aproximació a les fonts de l'obra. L'anònim autor i historiador Jaume Ramon Vila*, Curial Edicions Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CASAS, J. M. (1975) *Dietari de Jeroni Pujades (1601-1605)*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- ESPINO, A. (2001) «La biblioteca de don Joaquim Setantí. Las lecturas de un tacitista catalán», *Bulletin Hispanique* 102- II, (pp. 43-74).
- GENÍS, D. (2012) *La Historia de Cataluña de Rafael Cervera*. Tesi doctoral. Universitat de Girona, Girona. [Disponible en línia en: <https://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/96917/tdgm_1.pdf?sequence=11>]
- LLÀCER, A. (2021a) «El circuit d'obres manuscrites a la Barcelona del segle XVII», dins E. Bellés; P. Marqués; J. Ojeda; M. Ruiz-Ruano, *Teixir xarxa, fer camí. Aportacions presents al futur de la catalanística*, Lleida, Punctum [en premsa].
- LLÀCER, A. (2021b):«Els gegants de la historiografia: mites i llegendes a l'obra de Pere Antoni Beuter, Lluís Ponç d'Icard, Joan Binimelis i Antoni Viladamor» dins *Sunyer*, Magí (ed.). *Llegenda i mite*. Kassel,
- REICHENBERGER [EN PREMSA].
- MIRALLES, E. (2007) «Aproximació a l'epistolari de Jeroni Pujades», dins E. Miralles; J. Solvicens (coords.) *El (re)descobrimient de l'edat moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Universitat de Barcelona,(pp. 107-127. ——— (2010) *Sobre Jeroni Pujades*, Institut d'Estudis Catalans.
- PUJOL, M. (1985) «Aportació a la biografia de Jeroni Pujades. Una biblioteca particular de començament del segle XVII», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 18, pp. 233-347.
- ROCA, J. M. (1918) «En Jaume Ramon Vila, heraldista català de començaments del s. XVII», dins *Discursos llegits en la "Real Academia de las Buenas Letras" de Barcelona en la solemne recepció pública de Don Joseph Roca*, Impremta de la Casa Provincial de Caritat.
- SERRA I POSTIUS, P. (1747) *Epitome historico del portentoso santuario y real monasterio de Nuestra Senmora de Monserrate*, Imprés per Pablo Campins. [Disponible en línia en: <<https://bit.ly/2Dehl2x>>]

- TORRAS, S. (2012) *Pintura catalana del Barroc: l'auge col·leccionista i l'ofici de pintor al segle XVII*, Edicions de la Universitat de Barcelona.
- TORRES AMAT, F. (1836) *Memórias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Impremta de J. Verdaguer, [Disponible en línia en: <<http://bit.ly/2oHm196>>]
- VILLANUEVA, J. (2004) *Política y discurso histórico en la España del siglo XVII*, Publicacions Universitat d'Alacant.

Apèndix

Correspondencia i consultas con Esteban de Corbera, natural de Barcelona y singular humanista. Consultanse puntos i dudas sobre la venida de los nueve varones i restauraciones de Cataluña.

Cartas i respuestas sobre lo mes con Jaime Ramon Vila, de Barcelona

^{160r}Jaime Ramon Vila, al conde, en marzo 31 del año 1633.

El padre Bajas, de la compaña de Jesús, llegó a esta ciudad acompañando al señor conde de Ozona, el primero deste, y tardaron a embarcar-se para Flandes asta los onse, y en todo este tiempo no me habló palabra de lo que vuestra señoría me haze merced de significarme en su carta, de 24 del passado mes de hebrero, la qual reseví a los 19 deste mes de marzo. Y con ella muy grande merced con la que vuestra señoría me haze en mandarme le sirva con embiarle copia de mis mal limados borrones, sirviera a vuestra señoría con ellos con mucha voluntad si fuesen del asunto que an informado a vuestra señoría y consistieran en un solo volumen, pero como son muchos, que temo no passen de ocho volúmenes o cuerpos de libros de papel de la forma mayor (que llamamos acá), y el sujeto dellos no es tan estendido como an informado a vuestra señoría, no le podré servir en esto con la satisfacción que querría, pero por no faltar del todo a lo mucho que deseo y devo servir a vuestra señoría diré en la major brevedad que me fuere posible lo que en todos ellos se va tratando.

El primer intento que jo tuve quando empesé estos libros fue recupilar en un solo volumen las armas de los cavalleros cathalanes dende [*sic*] los primeros y más antiguos asta los últimos que sean armados y se arman de cada [*sic*] día, empesando este libro por las armas de los nueve barones con su capitán, Otger Cathaló. Y dempués destes pongo las armas ^{160v} de los otros títulos antiguos y modernos que ha avido en Cathalunya; y tras dellos pongo las de todos los militares como tengo dicho. Y por no hazer agravio a nadie las voy dividiendo por orden A, B, C.

Este libro por ser tan grande me a sido forzado dividir en quatro volúmenes. Parecióme después que a este libro o libros que son del brazo militar les competían las armas de los brazo eclesiástico y real, y para esto hize lo mismo de poner dos otros volúmenes las de [?] estos dos brazos o estados. Siéndome después que estos tres brazos representan un c[uer]po que es el del Principado de Cathalunya, advertí que no [?] estar este cuerpo sin cabeza, y para esto he hecho dos ot[os] volúmenes primeros a estos para que sierviesen de cabeza y pr[?]pio a los otros referidos, empesándoles por las armas de iglesia romana y después por las de todos los reyes [?] senyores que an dominado y senyoreado el Principado de C[a]thalunya.

Esto es en summa lo que se contiene en mis libros, y como ellos ay más de pintura que de historia, no podré servir vuestra señoría en lo que me manda le sirva con embiarle lo que traygo [a]serca de las primeras casas o familias que vinieron de Ale[ma]nya y Francia a la restauración de Cathalunya y assi por [?] to poco dello como también porque Estevan Corbera, persona intelligente y de muy elegante estilo y término pienso saca[rá] presto un libro de essa materia, provando la antigüedad y se[r]tesa de essas familias con muy grandes y verdaderas razo[nes], confutando a los que contradizen.

Y ansi para no antepon[er]me a tan grave author trato jo poco desto, si bien en ess[e] poco tengo la misma opinión que él tiene de que es sierta [?] constante la venida de esos cavalleros, y otros la contradigan o pongan en duda; y por más que el arçobispo de Tarragona [?] Antonio Agustín en sus diálogos de armoria, lo tengo por [?] ridícula, pues este author en historia, en particular de [161r] Cathalunya, no tiene authoridad que en leyes y canones tiene; y así en esto se tiene de hazer poco caso de lo que él y los referidos autores dizen, en particular siendo la opinión contraria a estos tan resivida en Cathalunya, por ver en ella no solo la tradición, que es de mucha authoridat en historia, pero las memorias que en prueba desta verdad se allan en mucho archivos de cathedrales, monasterios de Cathalunya y en el real de Barcelona. Y por los solares de los castillos y lugares que de aquellas primeras familias están de presente en Cathalunya, y poseídos aún por sus desendientes y sucesores, como lo puede vuestra señoría muy bien afirmar por la ven[?]vesoria de Guimerà, viscondado

de Quer foradat y varonia y casa de Pinós y otros títulos, que todo esto es más sierto y infalible que las opiniones de los alegados authores.

Si otra cosa tuviera con que poder servir a señoría lo aría con muchas veras por poder enbiar esta carta por persona tan sigura y de tanta confiansa como es el padre Rafael Garau, retor deste collegio de Belén de Barcelona.

He tardado hasta ahora con la respuesta, suplico a vuestra señoría me aga merced en mandarme en cosas de su gusto y servicio, que acudiré a ellas con muchas veras. Dezeo mucho, para que mis libros tengan alguna authoridad y crédito, poder poner en ellos algo de lo mucho que vuestra señoría tiene observado, y así le suplico que si no es disgusto de vuestra señoría me mande dar alguna noticia dello para que pueda ilustrar y perficionar los míos. Guarde Dios a vuestra señoría como se lo suplico. De Barcelona, y marzo, a los 31 de 1622.

Jaume Ramon Vila